

## Intussen in Vlaanderen . .

Jens D'Haeseleer & Pieter Vanormelingen

Met grote interesse lazen we het discussiestuk van Theo Peeters 'Zetten we nieuwe stappen in de aculeatenstudie?', dat hier boven te lezen valt. Wij, dat zijn Jens D'Haeseleer en Pieter Vanormelingen, aan het werk rond wilde bijen bij Natuurpunt, de grootste natuurvereniging in Vlaanderen. Vanuit onze job volgen we respectievelijk al 6 jaar en 5 maanden het bijengebeuren in Vlaanderen. En er blijken toch wel wat verschillen te zijn met de situatie in Nederland...

Theo begint zijn artikel met een opsomming van alle verwezenlijkingen betreffende Aculeaten van het laatste decennium in Nederland. Groen van jaloezie werden we. Een Rode Lijst van bijen? Is er nog niet in Vlaanderen. Een atlas van wespen of bijen? Vergeet het maar. En het aantal recente Vlaamse determinatietabellen van pompiliden of bijen kan je gemakkelijk op één hand tellen. Meer dan 2 vingers heb je hier wellicht niet voor nodig...

Is de situatie dan zo hopeloos over de landsgrens heen? Dat nu ook weer niet. Want van bovenstaande verwezenlijkingen profiteren wij Vlamingen natuurlijk ook. En aangezien bij de opmaak van determinatietabellen vaak rekening gehouden wordt met de aanvullende fauna uit onze contreien zijn de

Nederlandse tabellen ook bij ons goed bruikbaar, én een hele verademing na het jarenlang geploeter met Duits- of Franstalige tabellen.

Op het vlak van inventarisatie is onze achterstand wel opmerkelijk. We hebben enkel voor de provincies Limburg en Vlaams-Brabant (Vlaanderen telt 5 provincies: de 2 voorgaande en Antwerpen, Oost-Vlaanderen en West-Vlaanderen) een redelijk beeld van de aanwezige soorten. Maar ook daar duiken nog regelmatig nieuwe soorten op, zoals recent de Grote harsbij in beide provincies en de Stadsmaskerbij (zie HymenoVaria 11) in het Brussels. De inventarisatie van de andere provincies is gefragmenteerd en in sommige regio's zelfs onbestaande. Een blik op de databank van [www.waarnemingen.be](http://www.waarnemingen.be) voor bijen in West-Vlaanderen toont 'het probleem' aan. In maart 2016 bleek dat 16% van alle UTM 5x5-hokken (een veelgebruikte manier om verspreidingsgegevens weer te geven) in die provincie volledig blanco te kleuren. Nul waarnemingen. Zelfs geen Honingbij, Akkerhommel of Rosse metselbij. En in meer dan de helft van de overige hokken bleef de waargenomen diversiteit onder de 22 soorten. De hoogst waargenomen diversiteit in één hok was 65 soorten.

Waarnemingen.be is weliswaar niet de enige bron van gegevens, maar in West-Vlaanderen zijn er nauwelijks andere recente gegevens voorhanden. Dit zegt dan ook veel over de vele kennislacunes die we in delen van Vlaanderen nog steeds hebben. Of komen er gewoon heel weinig soorten voor in sommige gebieden? Om daar een antwoord op te kunnen geven zijn we bij Natuurpunt Studie recent begonnen met het gebruik van zogenaamde rarefaction curves, waarbij zoekinspanning uitgezet wordt tegenover de waargenomen soortenrijkdom. Op deze manier kan bepaald worden hoe volledig de waargenomen soortenlijst reeds is. De eerste experimenten hiermee zijn alvast veelbelovend en tonen dat er zelfs in 'goed onderzochte' gebieden of UTM-hokken vaak nog heel wat soorten te vinden zijn. Gericht in specifieke deelbiotopen en tijdens bepaalde periodes zoeken kan helpen om deze te ontdekken.

Om deze inventarisatie-achterstand dicht te fietsen zijn veel data nodig. En meer data betekent ook meer waarnemers. Gelukkig is er sinds een jaar of vijf Aculea, de Vlaamse bijen- en wespenwerkgroep, die naast inventarisatie ook kennisverbreding tot hoofddoel heeft. We zitten daarmee de afgelopen paar jaren in een echte stroomversnelling. Meer en meer 'amateurs' bereiken een voldoende kennisniveau om bijen te inventariseren, en de eerste stappen worden gezet in verschillende van de toegankelijke groepen van wespen. We kunnen gelukkig ook op ondersteuning rekenen in het kader van verschillende projecten.

Zo is er het federale project BELBEES, gecoördineerd door Prof. Dr. Pierre Rasmont (UMons), waarin voor het eerst alle historische en recente bijenwaarnemingen gebundeld zullen worden. Dit zou onder meer moeten resulteren in een verspreidingsatlas en een Rode Lijst op Belgische en Vlaamse schaal van onze wilde bijen tegen eind 2017. Een oproep voor waarnemingen uit België in het kader van dit project kunnen jullie hieronder terugvinden. Veel (financiële) ruimte om ondergeïventariseerde gebieden te bemonsteren is er binnen dit project spijtig genoeg niet.

In 2016 startte ook nog een Interreg project rond de bevordering van de studie en kennis van wilde bijen in de provincies Oost- en West-Vlaanderen. En tot slot startte Natuurpunt Studie, op vraag van de Vlaamse overheid, dit jaar een onderzoek naar het vastleggen van een bijenindicator voor Vlaanderen. Allemaal stappen in de goede richting dus.

Om de inventarisatiegraad nog te verhogen kunnen enkele innovatieve ontwikkelingen nuttig, dan wel nodig zijn. Zo is de verdere ontwikkeling van determinaties op basis van vleugelbeadering (de zogenaamde wing-id ([wing-id.naturalis.nl/](http://wing-id.naturalis.nl/))) een must, zeker indien de methode zou kunnen gebruikt worden voor validatie van (goede) foto's op [www.waarnemingen.be](http://www.waarnemingen.be). Voor moeilijk te onderscheiden soorten (denk bijvoorbeeld aan de *Andrena ovatula*- of de dwergzandbijengroep) lijkt ook het gebruik van DNA barcoding een goede hulpbron, zeker nu van quasi alle bijensoorten van de Benelux een DNA barcode online staat. Maar vernieuwing hoeft niet altijd duur te zijn. Ook het idee om een veldgids te maken verdient onze steun. In Vlaanderen is de meest gehoorde verzuchting bij geïnteresseerde nieuwelingen immers het ontbreken van een laagdrempelige, Nederlandstalige en goed geïllustreerde veldgids.

En zelfs indien we in Vlaanderen de inventarisatie-achterstand bijgebeend hebben, hoeft het daarbij niet te stoppen. Met een voldoende brede basis van gemotiveerde en onderlegde waarnemers moet trendanalyse op basis van losse waarnemingen, streeplijsten, random track monitoring of meer gestandaardiseerde methodieken de volgende stap zijn. Alleen zo kan de ruimtelijke en temporele variatie van bijen op een landelijke schaal bestudeerd worden.

Kennis moet ook gebruikt worden. Nog veel te weinig wordt rekening gehouden met wilde bijen (of insecten in het algemeen) in het natuurbeheer in Vlaanderen. Rekening houden met en beheer van goede nestlocaties zoals steilkantjes, het belang van staand dood hout op zonnige plaatsen, gefaseerd maaibeheer, microklimaat...

Het zijn allemaal vrij specifieke zaken waar de gemiddelde natuurbeheerder weinig mee vertrouwd is. Een betere kennisuitwisseling tussen waarnemers en beheerders dringt zich dus op, net als het verder uitwerken van de beheerpraktijk voor wilde bijen. Ook monitoring van deze beheereffecten op wilde bijen dringt zich dan op. Aangezien natuurbeheer vaak soortgericht is, kunnen ook analyses van habitat-specificiteit en het aanduiden van doel- of indicator-soorten voor gericht beheer erg nuttige tools zijn voor de natuurbeheerder.

Populaties van bijen staan tenslotte niet op zichzelf. Lokale populaties zijn onderling verbonden in een zogenaamde metapopulatie. Bij dagvlinders is hier veel over gekend, maar het onderzoek naar metapopulatie structuur van bijen is erg beperkt. Nochtans is de groepering van lokale populaties in voldoende grote metapopulaties vaak noodzakelijk om op langere termijn lokaal (en uiteindelijk regionaal) uitsterven door genetische verarming of natuurlijke populatieschommelingen tegen te gaan. Beheer dient daarom eigenlijk rekening te houden met populaties op landschapsschaal. Hebben alle bijen voldoende grote (meta)populaties? Recent onderzoek door Aculea en Natuurpunt Studie naar de Knautiabijs in Vlaams-Brabant toont alleszins aan van niet. Deze kennis is echter momenteel voor de meeste soorten vooral anekdotisch beschikbaar, dus verder gedegen onderzoek dringt zich op.

En dan zijn er nog een aantal interessante ecologische vraagstukken die onbeantwoord blijven zoals omtrent de relatie tussen koekoeksbijen en gastheren of gedetailleerde stuifmeelanalyses van zeldzame en/of oligolectische soorten. Zolang het gros van de parasitaire relaties de stempel 'waarschijnlijk' of 'mogelijk' dragen is er nog werk aan de winkel! Van enkele soorten is gekend welke planten ze exact bezoeken en hoeveel stuifmeel nodig is voor het voortbrengen van één bijenlarve. Van veel soorten blijft de kennis echter beperkt tot een lijst van plantenfamilies of –genera en de melding dat ze 'veel' stuifmeel nodig hebben...

We beseffen dus maar al te goed dat er nog vele uitdagingen voorhanden zijn. Uitdagingen waar we met z'n allen kunnen aan werken. En die ons wellicht nog een jaar of 10 zullen bezighouden. Afspraak in 2026 voor een nieuwe stand van zaken?

## Gezocht: bijenwaarnemingen (m/v) uit Vlaanderen

Sinds 2014 loopt in België het federale onderzoeksproject BELBEES.

Het project wordt gedragen door 5 universiteiten en het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, met medewerking van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek en de natuurverenigingen Natuurpunt en Natagora.

In het kader van dit project worden verschillende hypothesen voor de achteruitgang van wilde bijen onderzocht. Zo worden onder meer de impact van versnippering van leefgebieden, voedseltekort, ziekten, pesticiden en klimaatverandering op bijengemeenschappen onderzocht.

Een tweede belangrijk onderdeel binnen het project (naast het testen van de hypothesen) is het samenbrengen van historische en recente verspreidingsgegevens, met als doel de opmaak van verspreidingskaartjes voor alle Belgische soorten en een Rode Lijst. En u kan hierbij misschien ook wel helpen...

Hebt u ergens nog een stapeltje waarnemingen uit het zuiderse Vlaanderen (of zelfs uit het franstalige deel van België) liggen en wilt u deze graag met ons delen in het kader van dit project?

Neem dan even contact op met Jens D'Haeseleer ([pieter.vanormelingen@natuurpunt.be](mailto:pieter.vanormelingen@natuurpunt.be)).

Om het in het Genneps te zeggen: 'Dat dankt ouw de koekkoek'!